

SULTAN-ŞAİR OLARAK YAVUZ SULTAN SELİM*

Seda AYDIN**

ÖZET

Yavuz Sultan Selim, II. Bâyezid'in oğlu olup Osmanlı Devleti'nin dokuzuncu padişahıdır. Fetihlerle dolu sekiz yıl (1512-1520) süren saltanatı boyunca Yavuz Sultan Selim, şiir yazmış ve şairleri himaye etmiştir. Osmanlı padişahları, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren şairleri desteklemiş; onları daima kendilerine yakın tutmuşlardır. Bunu yapmalarındaki amaç, devletin kültür seviyesini yükseltmektir. Küçük yaşta itibaren özel bir eğitimle yetişen Yavuz Sultan Selim, Trabzon'da sancak beyliği yaptığı zamanlardan beri şiirle meşgul olmuş ve kendisine şiir sunan şairlere ihsanda bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin başına geçtiğinde ise himayesindeki şairleri beraberinde seferlere götürmüş ve fethettiği yerlerdeki sanat erbabını Osmanlı ülkesine getirmiştir. Farsça bir Dîvân sahibi olan Yavuz Sultan Selim, şiirlerinde "Selimî" mahlasını kullanmıştır. Yavuz'un şiirleri, klâsik Türk edebiyatı içinde değerlendirilmektedir. Klâsik Türk edebiyatı şairleri, şiirlerinde daima "âşık" konumunda olup "ma'şûk" için şiir yazmışlardır. Yavuz Sultan Selim de şiirlerinde diğer klâsik Türk edebiyatı şairleri gibi âşık konumundadır; fakat padişah kimliğini de muhafaza etmiştir. Şiirlerinde her iki kimliği bir araya getirerek bir sultan-şair portresi çizmiştir. Çalışmada, Selimî'nin çizmiş olduğu sultan-şair portresi Farsça Dîvân'ında yer alan gazellerden hareketle incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Yavuz Sultan Selim, Selimî, sultan-şair, klâsik Türk edebiyatı.

Giriş

I. Selim, 1470 yılında Amasya'da babasının sancak beyliği sırasında doğmuştur. Babası Osmanlı Devleti'nin sekizinci padişahı II. Bâyezid (1481-1512) ve annesi Dulkadiroğlu Alâüddevlle Bozkurt Bey'in kızı Ayşe Hatun'dur. Osmanlı belgelerinde adı "Selim Şah" olarak geçen I. Selim, mizacının sert oluşu ve cesareti sebebiyle "Yavuz" lakabıyla anılmıştır.¹

* Makalenin Geliş Tarihi: 19.12.2018 / Kabul Tarihi: 11.03.2019.

** Arş. Gör., İstinye Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / saydin@istinye.edu.tr

¹ Feridun Emecen, "Selim I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, 407.

Kendisine tahsis edilen hocalar sayesinde iyi bir eğitim gören Yavuz Sultan Selim, 1487'de Trabzon sancak beyi olarak görevlendirilmiştir. Yavuz, Trabzon sancak beyliği sırasında bir idareci olarak kendini geliştirirken ilgilendiği konuların başında Şah İsmail'in Şiilik politikası gelmiştir. Akkoyunlular'ın 1501'de Tebriz'i kaybetmesi ile İran'da Safevi Devleti kurulmuştur.² Şah İsmail tarafından kurulan bu devletin amacı, İslam dünyasını Şii mezhebi ile kendi liderliği altında toplamaktır.³ Bu amaç doğrultusunda Safevi Devleti, bölgede propaganda yaparak Anadolu'da da kendine taraftar bulmuştur. Yavuz Sultan Selim, gittikçe artan bu propagandaların korkunç bir hâl aldığını fark etmiş ve bu sebeple akınlar yapmış; Şiilik karşısında Sünniliğin lideri olmuştur.⁴ Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasındaki bu münasebet, edebi alanda bir üstünlük çabasına dönüşmüştür. Yavuz Sultan Selim, Türkçe konuşulan bir coğrafyanın hâkimiyetini elinde bulundurmasına rağmen Farsça; Şah İsmail, Farsça konuşulan bir bölgenin lideri olmasına rağmen Türkçe bir *Dîvân* kaleme almıştır.⁵

II. Bayezid (1481-1512), ülkeyi içinde bulunduğu bu karışık durumdan kurtarmak için Yavuz Sultan Selim'i serdar tayin etmek istemiş; fakat yeni-

² Yılmaz Öztuna, *Yavuz Sultan Selim*, Babıalı Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006, 17.

³ Emin Aysan, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) Meydan Muharebeleri Cilt III Kısım II Eki*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1990, 3.

⁴ Mustafa Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu", *Tarih Dergisi Turkish Journal of History*, 6/9, İstanbul 1954, 76.

⁵ Yavuz Sultan Selim'in Türkçe şiir yazıp yazmadığı konusunda ortak bir görüş birliğine varılamamıştır. Sehi Bey *Tezkiresi*'nde "gerçi 'avâmü'n-nâs anlara Türkî eş'âr isnâd ederler ammâ anlar asla Türkî şi'r dememişlerdir küll-i eş'ârı anların Pârsîdür dîvânlarında bir Türkî sözleri yok" diyerek hiç Türkçe şiiri olmadığını vurgulamıştır. Bkz. Günay Kut, *Heşt Bihîşt The Tezkire By Sehi Beg*, Harvard Üniversitesi, Cambridge 1978, 104. Latîfi, *Tezkire*'sinde "zebân-ı Türkîde eş'ârı gâyetde kalil ü nâdirdür anların nâmına esnâ-i nâsda okunan Türkî eş'ârun ekseri 'avâmü'n-nâsun iftirâsı ve isnâdidür" diyerek Türkçe şiirinin çok az olduğunu ifade etmiş; bazı Türkçe şiirlerin ona isnad edildiğine dikkat çekmiştir. Bkz. Rıdvan Canım, *Latîfi Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000, 151. Konu ile ilgili bir öğretim üyeliği tezi ve bir makale mevcuttur. Bkz. Hüsrev Subaşı, *Yavuz Sultan Selim'in Türkçe Şiirleri ve Bunlara Yapılan Nazireler*, Marmara Üniversitesi Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul 1982. Bkz. M. Fatih Köksal, "Yavuz Sultan Selim'in Türkçe Şiirleri", *Türk Dünyasının Ulu Çınarı Mertol Tulum Kitabı*, Ed. Ahmet Kartal-M. Mahur Tulum, Sivrihisar Belediyesi, İstanbul 2017, 485-547.

çeriler tarafından yapılan baskılar sebebiyle tahtından oğlu lehine feragat etmiş, âdeta zorla tahttan indirilmiştir.⁶ Yavuz Sultan Selîm, 24 Nisan 1512'de tahta çıktığında öncelikle kardeşleriyle savaşarak devletin bekası için onları bertaraf etmiştir. Sonrasında Doğu'ya seferler düzenlemiş; 23 Ağustos 1514'te Şah İsmail'i Çaldıran'da yenilgiye uğratarak Tebriz'e girmiştir. Yavuz Sultan Selîm, sanat ve ilim adamlarını Tebriz'den İstanbul'a getirmiş; onların da katkılarıyla İstanbul, kısa zamanda Türk-İslam dünyasının ilim ve sanat merkezi olmuştur.⁷ Seferlerine ara vermeden devam eden Yavuz Sultan Selîm, 24 Ağustos 1516'da Memlûk ordusunu Mercidabık'ta bozguna uğratmıştır.⁸ Mercidabık'tan sonra 2 Ocak 1517'de Gazze'ye girmiştir. Ridaniye mevkiinde yapılan savaştan sonra Kahire'nin kapıları, 22 Ocak 1517'de Sultan Selîm'e açılmıştır. Yavuz Sultan Selîm'in İran, Suriye, Mısır ve Arabistan fetihleri sonrasında Osmanlı padişahları 1,5 milyon kilometrekareye ulaşan devasa bir araziye hükmetmişlerdir.⁹

Yavuz Sultan Selîm, saltanatı boyunca daima seferde olduğu için hi-maye ettiği şairleri de yanında götürmüştür. Kemalpaşazâde, Sücûdî, Fehmî, Revânî, Halîmî, Tali'î, Güvâhî ve Nihâlî bu şairlerdendir.¹⁰ Yavuz Sultan Selîm'le beraber seferlere katılan şairler; seferleri, savaş ve zaferleri anlatan târih-nâmeler kaleme almıştır. Bu târih-nâmelere ilk defa özel bir isim verilmiş ve *Selîm-nâme* adı verilen bir tür oluşmuştur.¹¹ Târîh-nâme yazma geleneği Kânûnî Sultan Süleymân döneminde de devam etmiş; Kânûnî dönemi anlatan birçok *Süleyman-nâme* yazılmıştır.

Selîmî mahlasıyla şiiirler kaleme alan Yavuz Sultan Selîm'in tek eseri, Farsça *Dîvân*'ıdır. *Dîvân*, h. 1306/m. 1888-89 yılında İstanbul'da¹² ve 1904 yılında Alman İmparatoru II. Wilhelm tarafından II. Abdülhâmid (1876-

⁶ Feridun Emecen, a.g.e., 408.

⁷ Halil İnalçık, *Has-bağçede 'Ays u Tarab Nedimler Şâirler Mutribler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, 59.

⁸ Feridun Emecen, a.g.e., 411.

⁹ Gabor Agoston, *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, 5.

¹⁰ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, 80.

¹¹ Ahmet Uğur, "Selimnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, 440.

¹² Bkz. Hüseyin Hüsnü, *Divan-ı Yavuz Sultan Selîm*, Kitapçı Arakel, İstanbul 1306.

1909)'e hediye edilmek üzere Berlin'de basılmıştır.¹³ *Dîvân*'ın tamamı üzerine yapılan bir şerh ve bir de tercüme bulunmaktadır. Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi tarafından h. 7 Zilka'de 1313/m. 20 Nisan 1896 tarihinde yazılan şerh çalışmasında 1306 senesinde yapılan İstanbul baskısı esas alınmıştır.¹⁴ *Dîvân*, 1946 yılında Ali Nihad Tarlan tarafından tercüme edilmiştir. Tarlan, çalışmasında 1904 yılında yapılan Berlin baskısını esas almıştır.¹⁵

Yavuz Sultan Selîm'in neredeyse bütün hayatı savaş, mücadele ve fetihlerle geçmiştir. Bu durum onun şiir diline ve kullandığı kelime kadrosuna sirayet etmiştir. Yavuz Sultan Selîm, *Dîvân*'ında yer alan gazellerinde diğer klâsik Türk edebiyatı şairleri gibi âşık konumunda olmuş; Selîmî mahlasıyla ma'şûkuna şiirler kaleme almıştır. Bu şiirlerde bir klâsik Türk edebiyatı şairinin kullandığı mazmunları kullanmış ve sevgilisine aşkını dile getirmiştir. Fakat kullandığı üslup ve kelime kadrosu onu diğer şairlerden ayırmıştır. Sultan Selîm, şiirlerinde şâh olduğunu, meydanlarda savaştığını ve memleketler fethettiğini vurgulamıştır. Selîmî, üslubu sebebiyle diğer şair Osmanlı padişahlarından da ayrılmaktadır. Muhibbî mahlasıyla şiirler kaleme alan Kânûnî Sultan Süleymân'ın *Dîvân*'ı, klâsik Türk edebiyatının en hacimli dîvânlarından biri olmuştur. Muhibbî, şiirlerinde bir padişaktan çok sıradan bir şair konumundadır. Aşk ızdırabı, kanaat, tevazu, felekten şikâyet gibi diğer şairlerin işlediği konuları ele alan Muhibbî'nin şiirlerinde gurur, büyük-

¹³ Bkz. *Dîvân-ı Selîmî*, Haz. Paul Horn, Berlin Devlet Matbaası, Berlin 1904.

¹⁴ Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin şerhi üzerine yapılan tez çalışmaları bulunmaktadır. Bkz. Beyza Terzi, *Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selîm Dîvânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (S. 1-180)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016. Seda Aydın, *Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selîm Dîvânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (S. 180-366)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

¹⁵ Bkz. Ali Nihad Tarlan, *Yavuz Sultan Selim Divanı*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946. Şeyh Vasfî, 1308 yılında *Dîvân*'da yer alan 166 beyti açıklayarak oluşturduğu eserine *Bârîka* adını vermiştir. Bkz. Şeyh Vasfî, *Bârîka*, Kitapçı Arakel, İstanbul 1308. Bârîka üzerine yapılmış iki çalışma bulunmaktadır. Bkz. Filiz Kalyon, *Yavuz Sultan Selim'in Şiirlerinden Seçmeler Bârîka*, Berikan, Ankara 2015. Bkz. Gökhan Gökmen, *Bârîka Yavuz Sultan Selim'in Farsça Seçme Şiirleri ve Türkçe Tercümelere*, Büyüyenay, İstanbul 2015.

lenme gibi duygular yer almamıştır. Hatta şiirlerinde daima fakirlikten, kimsesizlikten, sevgilinin vefasızlığından ve kadrinin bilinmediğinden şikâyet etmiştir.¹⁶

Çalışmada, Selîmî mahlasıyla şiirler kaleme alan Yavuz Sultan Selîm'in *Dîvân*'ında yer alan gazeller, üslup ve kelime kadrosu bakımından incelenmiştir. İnceleme sonucunda, şiir içindeki konum ve kullanılan mazmunlar itibariyle Selîmî'nin bir klâsik Türk edebiyatı şairi kimliği taşıdığı görülmüştür. Fakat şair, *Dîvân*'ında Selîmî olduğu kadar Yavuz Sultan Selîm olduğunu da vurgulamaktadır. Bu noktada, karşımıza daha önce ele alınmamış bir sultan-şair portresi çıkmaktadır. Burada sultan kelimesiyle kastedilen seferden sefere koşan, memleketler açan bir komutandır. Çalışmada, Yavuz Sultan Selîm'in *Dîvân*'ında yer alan gazeller, çizdiği sultan-şair portresi açısından tek tek incelenmiş ve elde edilen sonuçlar tasnif edilerek örnekleriyle birlikte ele alınmıştır.¹⁷

I. H ü k ü m d a r l ı k V a s ı f l a r ı

Bir hükümdarın sahip olması gereken vasıflar, siyâset-nâme türündeki eserlerde dile getirilmiştir. İlk siyâset-nâme olan Kutadgu Bilig'te hükümdar Kün Toğdı, adaleti temsil etmektedir. Osmanlı Devleti döneminde telif edilen ilk siyâset-nâme, Şeyhoğlu Mustafa tarafından *Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ* adıyla 1401'de kaleme alınmıştır.¹⁸ Eserin birinci babında ideal bir hükümdarın sahip olması gereken vasıflar belirtilmiştir. İdeal bir

¹⁶ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, 169. Muhibbî *Dîvân*'ında yer yer asker ve savaş ile ilgili konular işlenmiştir. Fakat *Dîvân*'ın geneline bakıldığında bu şiirlerin çok az olduğu görülmüştür. Konu ile ilgili Bkz. Gülay Durmaz, "Warrior At Muhibbi Divan", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, Bursa 2011, 67-79.

¹⁷ Çalışmada, şerh metni olması dolayısıyla *Dîvân*'ın 1306 yılında yapılan İstanbul baskısı esas alınmıştır. İstanbul baskısında 2 münâcât, 2 naat, 102 gazel bulunurken Berlin baskısında 2 tevhid, 2 naat, 2 kasîde, 303 gazel ve 8 mısra bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Seda Aydın, a.g.t., 12-13. Verilen örnek beyitlerdeki numaralandırmalardan ilki gazel, ikincisi beyit sayısına aittir.

¹⁸ Coşkun Yılmaz, "Siyâsetnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVII, 306.

hükümdarın öncelikli vasfı, liderliktir.¹⁹ Liderlikten sonraki en önemli vasıflar; adalet, yiğitlik, cömertlik, güzel ahlak, bilgili olmak ve dindarlıktır. Bu vasıflardan liderlik ve yiğitlik, Selîmî'nin *Dîvân*'ında öne çıkarılmıştır.

Liderlik

Bir hükümdarın gücünün ve nüfuzunun fethettiği coğrafyanın genişliğiyle doğru orantılı olarak arttığı kabul edilmektedir.²⁰ Cihan hâkimiyeti düşüncesi olarak ifade edilen bu anlayış gereği, hâkimiyet altına alınan alan ne kadar genişse padişah o kadar güçlü ve lider konumunda olmuştur. Yavuz Sultan Selîm, liderlik vasfı taşıyan bir hükümdardır. Selîmî'nin *Dîvân*'ında yer alan 102 gazel içinde *cihân* kelimesi 22, *mülk* ve *mülük* kelimesi 12 defa geçmiştir. Bunun yanında *vatan*, *eğālîm*, *kişver*, *memâlik* ve *memleket* kelimeleri de kullanılmıştır. Selîmî, şiirlerinde daima ülkeler fetheden, memleketler açan bir cihan hükümdarı olduğunu vurgulamıştır:

Ber-mā egerçi mülk-i cihân 'arze dāştend
Cüz derd-i 'aşk-ı yār neşüd dil-pezîr-i mā²¹ (6/4)

(Her ne kadar bize dünya memleketini arz eyledilerse de sevgilinin aşkından gayrı bir şeyi gönlümüz kabul etmedi.)

Kişver-i dehr giriftîm be-himmet āsân
Gerçi düşvâr nümāyed be-tü āsāni-i mā²² (7/4)

(Her ne kadar bizim kolayımız sana zor görünürse de zaman memleketini kolayca irademiz altına aldık.)

Ey Selîmî be-cüz ez-'aşk hîmāyet me'taleb

¹⁹ Şeyhoğlu, eserinde padişahın Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olduğunu, hükmü elinde bulundurmak ve onu başkalarına vermemek gibi görevleri olduğunu vurgulamıştır. Burada sözü edilen liderlik, o dönemin düşünce yapısına göre şekillenmiş olan cihan hükümdarlığıdır. Bkz. Kemal Yavuz, *Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ (İnceleme-Metin-İndeks)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1991, 17.

²⁰ İlyas Yazar-Esra Uslu, "Divan Şairinin Padişah Algısı", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10/8, Ankara 2015, 2212.

²¹ Beyza Terzi, *a.g.t.*, 178.

²² Beyza Terzi, *a.g.t.*, 183.

*Tā bigīrīm cihān tīg-i zebān mā-rā bes*²³ (54/5)

(Ey Selimî! Aşkta başka şeyi himaye etmek isteme, cihanı lisan kılıcıyla zapt edelim o bize yeter.)

*Çün Selimî dil-i men behr-i şehinşāhî-i aşk
Pādişāhî-i cihān-rā be-belā kerd* 'avaż'²⁴ (61/5)

(Selimî gibi benim gönlüm de aşkın padişahı olmayı cihan padişahlığına de-ğişti.)

Selimî, *Dîvân*'ında bir cihan lideri olduğunu vurguladığı yek-âhenk gazeller de kaleme almıştır. Bunlardan biri, fethettiği ülke ve bölgeleri sıraladığı gazeli olmuştur:

*Leşker ez-taht-ı Sitānbül sūy-ı İrān tāhtem
Sürh-i ser-rā ğarķa-i hūn-ı melāmet sāhtem*²⁵ (82/1)

(İstanbul tahtından İran tarafına asker koşturdum, kızılbaşı melāmet ka-nına boğdum.)

*Şüd ğulām-ı himmetem ez-cān u dil vālî-i Mısr
Tā livā-yı husrevî ez-nüh felek efrāhtem*²⁶ (82/2)

(Sultanlık sancığını dokuz felekten yukarı çıkarttığım için Mısır valisi can u gönülden benim himmetimin kölesi oldu.)

*Kerdem ez-ehl-i İrāk ĩn müjde āheng-i Hicāz
Çeng-i nuşret-rā çü der-bezm-i şarab binvāhtem*²⁷ (82/3)

(Irak ehlinde bu müjdeyi Hicaz makamı eyledim, sevinç meclisinde zafer çen-gini çaldım.)

*Māverā ü'n-nehr ez-tiğem şüde ğarķ-āb-ı hūn
Çeşm-i düşman-rā çü kühl-i İsfahānî sāhtem*²⁸ (82/4)

²³ Seda Aydın, *a.g.t.*, 126.

²⁴ Seda Aydın, *a.g.t.*, 149.

²⁵ Seda Aydın, *a.g.t.*, 216.

²⁶ Seda Aydın, *a.g.t.*, 218.

²⁷ Seda Aydın, *a.g.t.*, 219.

²⁸ Seda Aydın, *a.g.t.*, 220.

(Maveraünnehr benim kılıcımdan kana gark oldu, düşmanın gözünü İsfahan sürmesi gibi yaptım.)

*Âb-ı Âmu ez-ser-i her mû revân şüd haşm-râ
Şüd 'araḳ-rîz ez-teb-i ğam çün naḳar endâhem*²⁹ (82/5)

(Bakışlarımı (adeta bir ok gibi) atmam sebebiyle düşman, gam sıtmasından terledi, her kılının ucundan Amu nehrinin suyu aktı.)

*Şâh-ı Hind ez-leşker-i ferzâneem şüd pîl mât
Ber-besât-ı mülk çün şaṫranc-ı devlet bâhem*³⁰ (82/6)

(Devlet satrancını, memleket meydanında oynadığım için Hint şahı, benim akıllı orduma yenilip fil matı oldu.)

*Ey Selîmî şüd be-nâmem sikke-i mülk-i cihân
Tâ çü zer der-pûte-i mihr ü vefâ bigdâhem*³¹ (82/7)

(Ey Selimî! Merhamet ve vefa potasında altın gibi eridiğim zaman cihan memleketinin sikkesi benim isimle (meşhur) oldu.)

Yiğitlik

Selîmî'nin *Dîvân*'ında öne çıkan hükümdarlık vasıflarından biri de yiğitliktir. Cihan hâkimiyeti düşüncesinin gereği olarak hükümdar, savaşlarda ordusunun başında olmuştur. Cesareti ve yiğitliğiyle daima askerlerine örnek teşkil etmiştir. Yavuz Sultan Selîm, yiğitlik vasfıyla tanınan bir hükümdardır. *Dîvân*'da yer alan gazellerde yiğitliğin bir gereği olan savaşmak, savaş meydanı ve savaş tasvirleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu tasvirlerde savaş aletlerinden *tîg* (kılıç) kelimesi 14, *tîr* (ok) kelimesi 5, *hadeng* (ok) kelimesi 4, *peykân* (okun ucu) kelimesi 4, *kemân* (yay) kelimesi 2, *tuğ* (tuğ) kelimesi 2, *hancer* (hançer) kelimesi 2 ve *ġilâf* (kın) kelimesi 1 defa geçmiştir. Bunların yanı sıra savaş giysisi olarak *cevşen* (zırh) ve *zirih* (zırh); savaşta askeri çöztürmek için çalınan *nefir* (savaş borusu) ve *nevet* (askeri musiki); savaş yeri olarak *mevdân* kelimesi gazellerde yer almaktadır. Savaş tasvirleri içeren beyitlerden bazıları şunlardır:

²⁹ Seda Aydın, *a.g.t.*, 221.

³⁰ Seda Aydın, *a.g.t.*, 221.

³¹ Seda Aydın, *a.g.t.*, 223.

*Tiğ-i pür-hûn-ı tü-râ dey be-zebân kerdem pâk
Kîr gerdîd leb ü geşt zebânem neh neh³² (42/2)*

(Senin kan dolu kılıcını dünkü gün dilimle pak eyledim; dudağım zift (gibi siyah) oldu ve dilim tel tel oldu.)

*Rûz-ı meydân ez-zebân-ı tiğ bâşed bahş-ı 'aşk
Kâr-ı tflānest kerden ber-ser-i her kâr bahş³³ (35/2)*

(Savaş günü aşk bahsi kılıç dilinden olur, her işin başında kavga etmek çocukların işidir.)

Savaş tasviri yapılan yek-âhenk gazellerden biri³⁴ şöyledir:

*Ger leşker-i 'adû büved ez-Kâf tâ be-Kâf
B'illâh ki hîç rûy nemî tâbem ez-maşâf³⁵ (65/1)*

(Eğer düşman askeri Kaf'tan Kaf'a dek olsa da Allah'a yemin ederim ki savaştan yüz çevirmem.)

*Çün âfitâb zulmet-i küfr ez-cihân berem
Gâhî ki şubh-ı tiğ birün ârem ez-ğulâf³⁶ (65/2)*

(Sabah kılıcını kınından dışarı çıkardığım vakit güneş gibi küfür karanlığın dünyadan kaldırırim.)

Selimî, savaş meydanında şîr-i ner (erkek aslan)e benzeyen cengâverleri helak ettiğini şu beyitle ifade etmiştir:

*Ger na'ra ber-keşed zi-ciger şîr-i ner be-ceng
Düzem dileş be-sûzen-i peykân-ı cân-şikâf³⁷ (65/3)*

(Eğer erkek aslan cenkte nara atarsa can yarıcı (olan) ok ucunun iğnesiyle onun yüreğini dikerim.)

³² Seda Aydın, *a.g.t.*, 83.

³³ Beyza Terzi, *a.g.t.*, 276.

³⁴ Gazelin yalnızca 5. beyti savaş tasviri içermemektedir. Bu sebeple bu beyte yer verilmiştir.

³⁵ Seda Aydın, *a.g.t.*, 161.

³⁶ Seda Aydın, *a.g.t.*, 162.

³⁷ Seda Aydın, *a.g.t.*, 162.

*Ger rū-be-rū şevved be-geh-i rezm müdde'î
Dāned ki nîst da'vâ-i merdân zi-rüy-ı lāf³⁸ (65/4)*

(Eğer iddialı savaş zamanı (bizimle) yüz yüze gelirse mertlik davasının lafla olmadığını anlar.)

*Der-pîş-i tiğ ü tîr 'adū pāydār nîst
Kār-ı zirihgerân nekūned her-i haşır-bāf³⁹ (65/6)*

(Düşman, kılıç ile okun önünde sabit değildir. Her hasır dokuyan zırh yapanların işini yapamaz.)

*Dāred hasūd kîn Selīmî vü gerne hest
Mā-rā be-mişl-i āyine-i tiğ sîne-şāf⁴⁰ (65/7)*

(Bizim kılıç aynası gibi saf gönlümüz olmasına rağmen düşman, Selîm'e kin tutar.)

Savaş tasvirlerinin yapıldığı beyitlerde savaş manasında *ceng* kelimesi 4, *rezm* ve *maşâf* kelimeleri birer defa; asker manasında *leşker* kelimesi 7, *sipah* ve *sipāh* kelimesi 5 ve *süvārî* kelimesi 1 defa; *düşman* kelimesi 3, *haşm* (düşman) kelimesi 2, ²*adū* (düşman) kelimesi 2, *küfr* ve *kāfir* kelimeleri birer defa geçmiştir. Bunun yanı sıra şiirlerde *gūlām* (köle), *esîr*, *şulh* (barış) ve *sefer* gibi kelimelere de rastlanmıştır. Savaş ve savaşın faileri ile ilgili beyitlerden örnekler şunlardır:

*Selîm haşm-ı dilet ez-çi dāned in hālet
Ki ez-zuhūr-ı İlāhîst feth-i leşker-i mā⁴¹ (2/7)*

(Ey Selîm! Bizim askerimizin fethi Allah'ın ihsanındandır, senin gönlünün düşmanı bu hâli nereden bilsin.)

*Der-sefer geşten u in bi-ser ü sāmāni-i mā
Behr-i cem'iyet-i dil-hāst perîşāni-i mā⁴² (7/1)*

(Bizim sefer(ler)de dönüp durmamız, bu bir yerde karar edemeyişimiz ve perişanlıığımız, (dağınık) gönüllerin toplanması içindir.)

³⁸ Seda Aydın, *a.g.t.*, 163.

³⁹ Seda Aydın, *a.g.t.*, 164.

⁴⁰ Seda Aydın, *a.g.t.*, 165.

⁴¹ Beyza Terzi, *a.g.t.*, 160.

⁴² Beyza Terzi, *a.g.t.*, 181.

Geh ceng küni bā-men ü geh şulh be-ağyār
Tā çend çünin cevr ü cefā-yı kerem-ālūd⁴³ (44/2)

(Bazen benimle savaşır ve bazen düşmanla barışırsın, böyle ne kadar kerem bulaşmış eziyet (edeceksin)?)

Savaş meydanının tasviri yapılırken gazellerde kullanılan birçok fiil bulunmaktadır. Bu fiiller içinde *feth* (açmak) kelimesi 5, *küşten* (katl etmek) kelimesi 9, *hün* (kan) kelimesine ek veya fiil eklenmesiyle oluşan kelimeler 18, *katl* kelimesi 4, *huşm* kelimesi 2, *cān şarf* (can sarf etmek), *kaahr*, *helāk*, *nuşret*, *himāyet* ve *elem-ālūd* kelimeleri birer defa geçmektedir. Savaş fiilleri ile ilgili örnek beyitler şunlardır:

Kāşem firāk-ı zār küşed tā be-key keşem
Cevr-i hezār düşman ü ta'n-ı rakīb hem⁴⁴ (76/2)

(Keşke (beni sevgilinin) ağlatan ayrılığı öldürse; hem rakibin kınamasını ve hem bin düşmanın sıkıntısını ne zamana kadar çekeyim?)

Berāy-ı taht-ı cihān-ı fenā çı fikr künem
Me-rā ki baht büved taht u feth u nuşret u tāt⁴⁵ (37/3)

(Fani olan cihan tahtı için niçin endişe edeyim; taht, taç, fetih ve zafer benim talihim olur.)

Ānki ez-behr-i gam-ı aşk-ı tü cān şarf nesāht
Saltanat-rā be-yekī bād-ı hevā kerd 'avaż⁴⁶ (61/4)

(Senin aşkının gamı için canını feda etmeyen o kimse, sultanlığı boş bir hevese değiştirdi.)

Selîmî'nin *Dîvân*'ında hükümdarlık vasıflarından olan adalet, *dād* (adalet) kelimesi ile 1; bir diğer vasıf olan cömertlik ise *kerem* ve *kerem-ālūd* kelimeleri ile 4 defa yer almıştır. Selîmî, sevgilisine kanını döktüğü için kerem eylediğini söylemiştir:

⁴³ Seda Aydın, *a.g.t.*, 90.

⁴⁴ Seda Aydın, *a.g.t.*, 201.

⁴⁵ Beyza Terzi, *a.g.t.*, 286.

⁴⁶ Seda Aydın, *a.g.t.*, 149-150.

Husrev-i hübân kerem kerdî ki hünem rihtî
Sâhtî ez-gerd hâlî âsitân-ı h'îş-râ⁴⁷ (19/4)

(Ey güzeller padişahı! Kanımı dökerek kerem eyledin; (böylece) kendi asitanını da tozdan pak eyledin.)

II. Hükümdarlık Alametleri

Hükümdarın hâkimiyet alametleri, maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bunlardan maddi olanlar; taht, taç, sikke, çadır, nevbet (askeri musiki), bayrak, hil'at (elbise), mühür, tuğra, ok ve yay iken manevi olanlar; unvanlar, lakaplar ve hutbedir.⁴⁸ Bu alametlere, Selimî'nin *Dîvân*'ında yer alan gazelerde önemli ölçüde yer verilmiştir.

Maddi Alametler

Selimî'nin *Dîvân*'ında yer alan gazelerde hükümdarlık alametlerinin maddi olanlarından *taht* ve *serîr* (taht) kelimesi 10, *tâc* ve *efser* (taç) kelimesi 5, bayrak manasında *sancağ*, ²*alem* ve *livâ* kelimeleri 6, çadır manasında *hayme*, *çetr* ve *hargeh* kelimeleri 5, *sikke* ve *nevbet* kelimeleri birer defa geçmiştir. Bunun yanı sıra beyitlerde vergi manasında *bâc* ve *harâc* kelimeleri ile hükümdarın maiyetinden olan *vezîr* ve *mîr* kelimeleri de kullanılmıştır. Bu kelimelerin geçtiği beyit örnekleri şöyledir:

Be-taht-ı Kayser u Kāvūs nîst mâ'îl dil
Çü âsitâne-i dost bûdeest müyesser-i mâ⁴⁹ (2/5)

(Gönül, Kayser ve Kāvūs'un tahtına meyletmez. Çünkü sevgilinin eşiği, bize müyesser olmuştur.)

Be-mülk-i 'aşk girifem zi-şark u garb harâc
Şeh-i sipâh-ı gamem nîst bâkem ez-Leylâc⁵⁰ (37/1)

(Aşk memleketini zapt eyleyip Doğu ve Batı'dan haraç aldım, gam askerinin padişahıyım, Leylâc'dan korkum yoktur.)

⁴⁷ Beyza Terzi, *a.g.t.*, 226.

⁴⁸ Erdoğan Merçil, *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, 30-229.

⁴⁹ Beyza Terzi, *a.g.t.*, 159.

⁵⁰ Beyza Terzi, *a.g.t.*, 284.

*Hoş ân ki küşte kerdem ü pür-hûn libās-ı men
Ehl-i firāk perde-i hūnīn ‘alem künend⁵¹ (45/2)*

((Aşkımın dolayı) ölmem ve elbisemin kan dolu olması ne güzeldir; ayrılık ehli kanlı perde(ye benzeyen elbise)yi bayrak eder.)

*Neyāyem sühan-ı mîr bā-vezîr pesend
Zi-hîle gerçi nikû harf mîzened be-harāc⁵² (37/5)*

(Hile ile gerçi dışarı güzel kelimeler sarf ediyorsa da vezir ve beyin sözleri bana makbul gelmez.)

Manevi Alametler

Hükümdarlık alametlerinin manevi olanlarından unvan ve lakaplara, Selîmî'nin *Dîvân*'ında yer alan gazelerde yer verilmiştir. Beyitlerde *şeh*, *şāh*, *şehinşāh*, *şāhān* ve *şāhī* kelimeleri 17, *salṭanat* kelimesi 8, *sulṭān* kelimesi 3, *husrev* kelimesi 3, *pādişāhī* ve *şehriyār* kelimeleri birer defa geçmiştir. Bu kelimelerin geçtiği beyit örnekleri şöyledir:

*Dûr ez-hāk-i deret revnaḡ-ı şāhī cüstem
Be-cüz in nîst der-eyyām peşimāni-i mā⁵³ (3/4)*

(Senin kapının toprağından uzak olarak padişahlık talep ettim, bu zamanda bizim bundan başka pişmanlığımız yoktur.)

*Şeh-i memālik-i derdem belā penāh-ı menest
Ġamem ki bî-hadd ü pāyān büved sipāh-ı men-est⁵⁴ (31/1)*

(Dert memleketinin padişahıyım, bela benim sığınacak yerimdir. Sınırı ve sonu olmayan gamım, benim ordumdur.)

*Ān büved salṭanat-ı ‘aşḡ ü şehinşāhī-i men
Kî künem der-ḡademeş salṭanat-ı dehr tufeyl⁵⁵ (70/3)*

((Sevgilinin) ayağına zaman sultanlığını dalkavuk ederim; benim padişahlığım ve aşk sultanlığı o olur.)

⁵¹ Seda Aydın, *a.g.t.*, 94.

⁵² Beyza Terzi, *a.g.t.*, 287.

⁵³ Beyza Terzi, *a.g.t.*, 164.

⁵⁴ Beyza Terzi, *a.g.t.*, 262.

⁵⁵ Seda Aydın, *a.g.t.*, 181.

Çün Selîmî *salṭanat* dârem ki dey güftî be-lutf
 ‘Âşîk-ı dîvâne-i bî-i’ tibâr-ı men tüyî⁵⁶ (102/5)

(Düenkün gün lütuf ile “Benim itibarsız divane âşığım sensin.” dediğin için Selîmî gibi sultanlığım vardır.)

S o n u ç

Klâsik Türk edebiyatının zirvede olduğu XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin dokuzuncu padişahı olarak tahta geçen Sultan Selîm, ismiyle müsemma bir şahsiyettir. Bunun yanında sert bir mizacı olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. Mizacının sertliği sebebiyle hataya tahammül edemeyen Yavuz Sultan Selîm, vezir değiştirmek konusunda Osmanlı padişahları içinde meşhur olmuştur. Hatta onun bu özelliği dilden dile “*Rakîbin ölmesine çâre yoktur/Vezîr ola meğer Sultân Selîm’e*” beytiyle dolaşmıştır. Hayatı boyunca kendine hedefler belirleyip bu hedefleri gerçekleştirmek için gerek baba ve kardeşleri gerekse düşmanları ile mücadele etmiştir. Cihan hâkimiyeti düşüncesini kendisine ilke edinip memleketlerin sultanı olan Yavuz Sultan Selîm, sözün sultanı olmaktan da geri durmamıştır. Gençlik yıllarından itibaren şiir yazmaya gayret edip şairleri himaye etmiştir. Şiir dilinin gücünün farkında olduğundan seferlerde beraberinde himaye ettiği şairleri götürmüş ve zaferlerinin manzumeler hâline gelmesini sağlamıştır. Selîmî mahlasıyla yazdığı Farsça *Dîvân*’ı ile “*kelâmü’l-mülûk mülûkü’l-keâm*” yani “*padişahların sözü, sözlerin padişahıdır*” sözünü doğrulamıştır.

Çalışmada, Selîmî *Dîvân*’ında yer alan gazeller, üslup çerçevesinde kelime kadrosu bakımından incelenmiştir. İnceleme sonucunda yapılan tasnifler ve verilen örnekler, Selîmî’nin şiirlerinde klâsik Osmanlı şairi kimliğinin dışına çıktığını göstermiştir. Sultan Selîm, *Dîvân*’ında Selîmî olduğu kadar Yavuz olduğunu da vurgulayarak bizlere farklı bir sultan-şair portresi çizmiştir. Şiirlerde kullanılan kelime kadrosuna bakıldığında *Dîvân*’ın bir sultan-şaire ait olduğu bilinmese bile asker, paşa veya vezir gibi devlet erkânından bir şahsiyete ait olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmada uygulanan yöntemin diğer şair Osmanlı padişahlarının *Dîvân*’larında da uygulanması ve sonuçların mukayese edilmesi, sultan-şairlerin ne kadar sultan ne kadar şair kimliği taşıdıklarını belirlemek bakımından önemli olacaktır.

⁵⁶ Seda Aydın, *a.g.t.*, 287.

KAYNAKÇA

- AGOSTON, Gabor, *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- AYDIN, Seda, *Destâviz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selim Dîvânı'nın Şerhi) Tenkitli Mehtâvî ve İnceleme (S. 180-366)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.
- AYSAN, Emin, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) Meydan Muharebeleri Cilt III Kısım II Eki*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1990.
- CANIM, Rıdvan, *Latîfi Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabıratü'n-Nuzamâ*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000.
- DURMAZ, Gülay, "Warrior At Muhibbi Divan", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, Bursa 2011, 67-79.
- EMECEN, Feridun, "Selim I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, 407-414.
- GÖKMEN, Gökhan, *Bârîka Yavuz Sultan Selim'in Farsça Seçme Şiirleri ve Türkçe Tercümelei*, Büyüyenay, İstanbul 2015.
- HÜSEYİN HÜSNÜ, *Divan-ı Yavuz Sultan Selim*, Kitapçı Arakel, İstanbul 1306.
- HORN, Paul, *Dîvân-ı Selimî*, Berlin Devlet Matbaası, Berlin, 1904.
- İNALCIK, Halil, *Has-bağçede 'Ays u Tarab Nedimler Şâirler Mutrîbler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.
- İPEKTEN, Haluk, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.
- KALYON, Filiz, *Yavuz Sultan Selim'in Şiirlerinden Seçmeler Bârîka*, Berikan, Ankara 2015.
- KÖKSAL, M. Fatih, "Yavuz Sultan Selim'in Türkçe Şiirleri", *Türk Dünyasının Ulu Çınarı Mertol Tulum Kitabı*, Ed. Ahmet Kartal-M. Mahur Tulum, Sivrihisar Belediyesi, İstanbul 2017, 485-547.
- KUT, Günay, *Heşt Bihîşt The Tezkire By Sehî Beg*, Harvard Üniversitesi, Cambridge 1978.
- MENGİ, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Yavuz Sultan Selim*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006.

- SUBAŞI, Hüsrev, *Yavuz Sultan Selim'in Türkçe Şiirleri ve Bunlara Yapılan Nazireler*, Marmara Üniversitesi Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul 1982.
- ŞEYH VASFİ, *Bârîka*, Kitapçı Arakel, İstanbul 1308.
- TARLAN, Ali Nihad, *Yavuz Sultan Selim Divanı*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946.
- TERZİ, Beyza, *Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selim Divânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (S. I-180)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.
- UĞUR, Ahmet, "Selimnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, 440-441.
- ULUÇAY, Mustafa, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu", *Tarih Dergisi Turkish Journal of History*, 6/9, İstanbul 1954, 53-90.
- YAVUZ, Kemal, *Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ (İnceleme-Metin-İndeks)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1991.
- YAZAR, İlyas-USLU, Esra, "Divan Şairinin Padişah Algısı", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10/8, Ankara 2015, 2205-2230.
- YILMAZ, Coşkun, "Siyâsetnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVII, 306-307.

"SELİM I AS SULTAN-POET"

Abstract

Selim I who is son of Bayezid II was the ninth sultan of Ottoman Empire. During the reign which lasted eight years (1512-1520) Selim I wrote poems, and patronized the poets. The Ottoman sultans supported the poets since the foundation of the Ottoman Empire. The purpose was to raise the cultural level of the state. Selim I who grew up with a special education from a young age has been interested in poetry since the time he was a sanjak lord in Trabzon. When he became the head of the Ottoman Empire, he went on a campaign with the poets, and brought the artists from the countries which conquered to the Ottoman country. Selim I who has a Persian Divan wrote his poems with the name "Selimî". The poems of Selim I are considered in classical Turkish literature. Poets of classical Turkish literature have always written the poems for the (beloved) "ma'sûk" as being a (lover) "âşık". In his poems, Selim I is not only lover, but also sultan. He has preserved both identities, and constituted a portrait of a sultan-poet. In this study, the portrait of the sultan-poet which is drawn by Selimî will be examined from the ghazels in Persian Divan.

Keywords

Selim I, Selimî, sultan-poet, classical Turkish literature.